

Metodika práce s návštěvníkem v environmentálním vzdělávání

Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty, o.p.s.
2025

Financováno Evropskou unií. Vyjádřené názory a stanoviska představují názory a stanoviska autorů a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Domu zahraniční spolupráce. Evropská unie ani poskytovatel grantu za ně nenesou odpovědnost.

1. Úvod

Tato metodika vznikla jako praktický nástroj pro práci s dospělou veřejností v oblasti environmentálního vzdělávání ve venkovním prostředí a v návštěvnických centrech a Domech přírody. Zaměřuje se na přístupy, které podporují aktivní zapojení účastníků, práci s jejich vlastní zkušeností a propojování témat s konkrétním místem i každodenním životem. Důraz je kladen na zážitkové učení, otevřený dialog a hledání souvislostí mezi člověkem a krajinou.

Jedná se o praktický manuál pro podporu kvalitní práce s návštěvníky v oblasti environmentálního vzdělávání. Jeho hlavním cílem je nabídnout inspiraci, konkrétní postupy a ověřené metody k aktivnímu zapojení účastníků, hlubší porozumění přírodním procesům a odpovědný vztah ke krajině.

Metodika je určena především lektorům, průvodcům a dalším pracovníkům, kteří se podílejí na realizaci vzdělávacích aktivit a akcí pro dospělou veřejnost. Materiál je koncipován jako otevřený a flexibilní, aby jej bylo možné přizpůsobovat různým cílovým skupinám, podmínkám a prostředí, a zároveň sloužil jako podpora sdílení zkušeností v týmu a dlouhodobého rozvoje kvality vzdělávacích dospělých.

Vznik této metodiky vychází ze zkušeností ze zahraničních mobilit v rámci programu Erasmus+, které přinesly nové podněty k práci s dospělou veřejností a k interpretaci krajiny jako živého, člověkem utvářeného prostoru. Inspirací byly přístupy zaměřené na prožitky, aktivní zapojení návštěvníků, práci s otázkami a roli lektora jako partnera v dialogu, nikoli pouze nositele informací. Tyto podněty však nebyly převzaty mechanicky, ale byly citlivě přizpůsobeny místnímu kontextu Bílých Karpat, charakteru expozice i potřebám české veřejnosti. Výsledkem je metodika, která propojuje mezinárodní inspiraci s místním ukotvením a zároveň vytváří prostor pro další rozvoj, sdílení zkušeností a spolupráci v oblasti environmentálního vzdělávání dospělých.

Vznik metodiky je inspirován zkušenostmi ze zahraničních mobilit v rámci programu Erasmus+, které přinesly nové podněty pro práci s dospělou veřejností a interpretaci krajiny jako živého, proměnlivého prostoru. Tyto přístupy založené na prožitku, zapojení návštěvníků a roli lektora jako partnera v dialogu, byly dále rozvíjeny a přizpůsobeny místnímu kontextu Bílých Karpat. Metodika tak propojuje mezinárodní inspiraci s konkrétním prostředím a zároveň vytváří prostor pro další rozvoj, sdílení zkušeností a spolupráci v oblasti environmentálního vzdělávání dospělých.

Přínos metodiky:

- Přináší inspiraci pro nové formy práce ve venkovní prostředí.
- Posiluje kompetence lektorů v oblasti zážitkového učení a aktivního zapojení účastníků.
- Rozvíjí schopnost pracovat s různými skupinami dospělých návštěvníků.
- Zaměřuje se na způsoby interpretace přírody, které vedou k přemýšlení, kladení otázek a hledání souvislostí.
- Podporuje zařazování metod, které podporují kritické myšlení a odpovědný vztah k ochraně přírody.

2. Principy práce s dospělými návštěvníky

Dospělí návštěvníci představují specifickou cílovou skupinu, která se v mnoha ohledech liší od práce s dětmi a školními skupinami. Do vzdělávacích aktivit přicházejí s vlastními zkušenostmi, názory, znalostmi a očekáváními. Zároveň často sami aktivně vyhledávají možnosti dalšího vzdělávání, inspirace či hlubšího porozumění přírodním procesům a proměnám krajiny.

Při práci s dospělými proto není hlavním cílem pouze předávání informací. Důležité je vytvářet prostor pro sdílení osobní zkušenosti, zamyšlení a aktivní poznávání konkrétního místa. Lektor zde vystupuje spíše jako průvodce, který pomáhá návštěvníkům všimnout si důležitých jevů v krajině, klást otázky a společně hledat jejich vysvětlení.

Venkovní prostředí

Vzdělávání ve venkovním prostředí nabízí při práci s dospělým návštěvníkem řadu výhod. Přímý kontakt s krajinou umožňuje pracovat s konkrétními příklady, pozorovat jednotlivé druhy, proměny krajiny a hledat souvislosti a proměny prostředí v čase. Návštěvníci mohou témata poznávat prostřednictvím vlastních zkušeností, pozorování a společného objevování přímo v místě, kde se odehrávají.

Návštěvnické centrum

Návštěvnická centra, jako je Dům přírody Bílých Karpat, vytváří prostor pro setkávání různorodých skupin návštěvníků s odlišnou úrovní znalostí, zkušeností a očekávání. Při práci s nimi je proto důležité vytvářet situace, které umožňují jejich zapojení různými způsoby, od pozorování přes kladení otázek a diskuse až po sdílení vlastních zkušeností.

Cílem práce s dospělými návštěvníky je tedy vytvářet vzdělávací situace, které podporují jejich aktivní zapojení, umožňují vlastní objevování a přemýšlení a postupně vedou k hlubšímu porozumění přírodním procesům, krajině a vztahu člověka k životnímu prostředí. Lektor přitom vystupuje především jako průvodce, který podporuje sdílení zkušeností, kladení otázek a hledání souvislostí.

3. Metodické listy pro venkovní vzdělávání dospělých

Tato část metodiky přináší soubor konkrétních aktivit a metod určených pro práci s dospělými návštěvníky. Nejedná se o konkrétní vzdělávací program, ale o inspiraci a nástroje, které lze flexibilně začleňovat do stávajících vzdělávacích aktivit. Dlouhodobě se osvědčuje kombinovat krátké informační vstupy se zážitkovými prvky, otázkami a prostorem pro vlastní interpretaci účastníků.

Metodické listy představují inovativní způsob práce ve venkovním prostředí i v návštěvnických centrech. Pomáhají podporovat aktivní zapojení návštěvníků. Aktivitu lze přizpůsobit cíli akce, času, počtu účastníků i charakteru skupiny, takže každý lektor může podle potřeby vybírat a kombinovat postupy, které nejlépe odpovídají konkrétní situaci. V případě omezeného času nebo nepříznivého počasí lze aktivitu zjednodušit, zkrátit nebo přesunout důraz z pohybu na pozorování a sdílení. Naopak při dostatku času a vhodných podmínkách je možné metody rozvíjet do větší hloubky a podpořit samostatné objevování, diskusi a reflexi.

Uvedené aktivity byly inspirovány zahraničním výjezdem v rámci programu Erasmus+ a jsou příkladem inovace a nových přístupů vycházejících z cílů tohoto programu, které organizace dále začleňuje do své vzdělávací praxe.

I. Metodický list: Zpomalená procházka

Cíl

Umožnit účastníkům vědomý pobyt v krajině, zpomalení tempa a prohloubení smyslového vnímání. Aktivita podporuje klid, soustředění a osobní prožitek místa bez potřeby výkladu nebo výkonu.

Cílová skupina

- Dospělá veřejnost.
- Vhodné pro různé typy skupin, včetně účastníků bez předchozí zkušenosti s environmentálním vzděláváním.

Prostředí

- Venkovní prostředí - klidná část krajiny, les, louka.
- Prostor umožňující ticho a bezpečný pohyb.

Časová náročnost

- Přibližně 20-30 minut.
- Aktivitu lze zkrátit nebo naopak prodloužit podle potřeby.

Pomůcky

- Bez pomůcek.

Postup

- Lektor účastníky krátce seznámí s průběhem aktivity a vyzve je ke zpomalení.
- Skupina se vydá na krátkou řízenou procházku s jednoduchými úkoly, např.:
 - jít část cesty v tichu,
 - zastavit se a vnímat dech,
 - zaměřit se na jeden detail v krajině,
 - vnímat pohyb těla při chůzi.
- Lektor dává jemné podněty, nevede výklad a nechává prostor pro individuální prožitek.
- Procházka končí společným zastavením.

Role lektora

Lektor vytváří klidný a bezpečný rámec aktivity, dává jasné, ale jednoduché instrukce a respektuje individuální tempo účastníků. Důležité je nezahlcovat skupinu informacemi a umožnit ticho.

Přenos do praxe

Zpomalená procházka je vhodná jak na začátek programu (naladění skupiny), tak na jeho závěr (zklidnění, uzavření prožitku).

Reflexe

Reflexe může být velmi krátká a dobrovolná, například formou jedné otázky:

Jaký je rozdíl mezi „být venku“ a „být v krajině“?

II. Metodický list: Hledání pokladu

Cíl

Cílem aktivity je podpořit vnímání přírody všemi smysly, zpomalit pozornost účastníků a nabídnout jim osobní prožitek kontaktu s krajinou. Aktivita vede účastníky k uvědomění si hodnot přírody kolem nás a zároveň ke krátké sebereflexi a vnitřnímu zklidnění.

Cílová skupina

- Dospělá veřejnost, smíšené skupiny dospělých.
- Aktivitu lze snadno upravit i pro jiné věkové skupin.

Prostředí

- Venkovní prostředí - les, louka, park nebo jiný přírodní prostor.
- Důležité je jasně vymezené území.

Časová náročnost

- 30 minut

Pomůcky

- krabička pro každou dvojici se zrcátkem umístěným na dně (v ideálním případě by mělo zrcátko vyplňovat celé dno krabičky),
- seznam hledaných „pokladů“ (lístek s instrukcemi).

Seznam hledaných „pokladů“:

1. Něco hladkého	9. Ptačí pírko
2. Něco drsného	10. Okousaný list
3. Něco měkkého	11. Něco rovného
4. Něco voňavého	12. Něco kulatého
5. Suchý list	13. Něco lehkého
6. Zelený list	14. Něco tmavého
7. Šiška	15. Něco, co vás zaujalo na první pohled
8. Kámen ve tvaru srdce	

Postup

- Účastníci jsou rozděleni do dvojic. Každá dvojice obdrží krabičku a seznam hledaných „pokladů“.
- Na lístku je uveden seznam přírodnin a vlastností, které mají účastníci v určeném prostoru najít (např. něco hladkého, voňavého, suchý list, kámen ve tvaru srdce apod.).
- Účastníci se pohybují po vymezeném území a postupně ukládají nalezené předměty do krabičky. Každá dvojice má za úkol najít všechny položky ze seznamu.
- Po splnění úkolu se skupina znovu sejde na společném místě. Jednotlivé dvojice své „poklady“ vyskládají na zem nebo na stůl a krátce je představí ostatním.
- Na závěr lektor účastníkům sdělí, že největší poklad se v krabičce skrývá stále. Účastníci se znovu podívají dovnitř a na dně krabičky objeví zrcátko, ve kterém uvidí sami sebe.

Role lektora

Lektor vymezuje prostor aktivity, vysvětluje zadání a dohlíží na bezpečný pohyb účastníků v terénu. Během hledání ponechává účastníkům prostor pro vlastní objevování, na závěr aktivitu citlivě uzavírá a nabízí rámec pro společné sdílení.

Přenos do praxe

Aktivita je dobře přenositelná do dalších vzdělávacích programů v přírodě a lze ji využít jako úvodní naladění skupiny, práci s pozorností nebo závěrečnou tečku programu.

Reflexe

Krátká reflexe může směřovat k otázkám:

Co pro vás bylo při hledání nejsnazší a co nejtěžší?

Co vás v přírodě zaujalo, čeho jste si běžně nevšimli?

Jaký „poklad“ si z aktivity odnášíte?

III. Metodický list: Barevná paleta krajiny

Cíl

Podpořit citlivé vnímání přírody, všímavost k detailům a uvědomění si barevné rozmanitosti krajiny. Aktivita vede účastníky k zastavení, pozorování a k prožitkovému poznávání přírodního prostředí.

Cílová skupina

- Dospělá veřejnost, smíšené skupiny dospělých.
- Aktivitu lze snadno upravit i pro jiné věkové skupiny.

Prostředí

- Venkovní prostředí - louka, les, okolí Domu přírody Bílých Karpat, park.
- Vymezený prostor s přirozenou rozmanitostí přírodních materiálů.

Časová náročnost

- 20-30 minut

Pomůcky

- karton nebo silnější čtvrtka vystřižená do tvaru malířské palety,
- podložka (není nutná, ale může pomoci).

Pozn. Důležitá je světlá (ideálně bílá) barva papíru, aby vynikly otírané barvy.

Postup

- Účastníci se rozdělí do dvojic nebo trojic (případně pracují jednotlivě).
- Každá skupina obdrží papírovou „paletu“.
- Úkolem je během pohybu ve vymezeném prostoru otírat na „paletu“ co nejvíce přírodních materiálů, které zanechají barevnou stopu.
- Cílem není rychlost, ale rozmanitost barev a odstínů.
- Účastníci mohou využít například listy, jehličí, hlínu, kůru, kamínky, suché části rostlin apod.
- Lektor předem upozorní, aby účastníci netrhali vzácné, chráněné nebo jedovaté rostliny a chovali se k prostředí šetrně.
- Po uplynutí času se všichni sejdou a své barevné palety si navzájem představí.

Role lektora

Lektor aktivitu uvádí, vymezuje prostor a čas, připomíná pravidla šetrného chování k přírodě a během aktivity účastníky nenápadně podporuje. Na závěr provází sdílení a pomáhá účastníkům pojmenovat jejich prožitek.

Přenos do praxe

Aktivita podporuje všímavost, zpomalení a hlubší vztah k místu. Lze ji snadno přenést do dalších vzdělávacích programů, práce se skupinami i individuální práce s návštěvníky.

Reflexe

Společné sdílení se může zaměřit například na otázky:

Co vás při hledání barev překvapilo?

Vnímali jste krajinu jinak než obvykle?

Které barvy vás zaujaly nejvíc a proč?

IV. Metodický list: Přírodní náramky

Cíl

Podpořit všímavost k detailům přírody, jemnou práci s přírodními materiály a vzájemnou spolupráci mezi účastníky. Aktivita vede k citlivému vnímání okolního prostředí a k navázání osobního vztahu k místu.

Cílová skupina

- Dospělá veřejnost, smíšené skupiny.
- Aktivita je určena pro práci ve dvojicích.

Prostředí

- Venkovní prostředí - louka, les, okolí Domu přírody Bílých Karpat, park.
- Vymezený prostor s dostupnými přírodními materiály.

Časová náročnost

- 20 minut

Pomůcky

- široká lepicí páska (izolepa nebo jiná lepicí páska),
- nůžky.

Pozn. Lepicí páska se připevňuje na zápěstí lepicí stranou ven, aby se nepřilepila na kůži.

Postup

- Účastníci se rozdělí do dvojic.
- Každý účastník (nebo pomůže lektor) si na zápěstí připevní lepicí pásku lepicí stranou směrem ven.
- Ve dvojici si účastníci navzájem lepí na pásku drobné přírodní materiály, které najdou ve vymezeném prostoru.
- Mohou využít například malé květy, lístky, trávu, drobné plody nebo jiné přírodniny.
- Cílem není dokonalost, ale pozornost, spolupráce a vnímání detailů.
- Lektor předem upozorní, aby účastníci netrhali vzácné nebo jedovaté rostliny, a aby na náramky nelepili žádné živočichy.
- Po dokončení se skupina může krátce sejít a náramky si navzájem ukázat a vysvětlit si jejich význam.

Role lektora

Lektor vysvětlí smysl aktivity, vymezí prostor, připomene pravidla šetrného chování k přírodě a během aktivity citlivě dohlíží na její průběh. Na závěr nabídne prostor pro krátké sdílení.

Přenos do praxe

Aktivita je snadno přenositelná do různých vzdělávacích programů a podporuje vztah k místu, spolupráci a citlivé vnímání krajiny.

Reflexe

Reflexe může probíhat formou jednoduchých otázek:

Jaké materiály jste si vybrali a proč?

Jaké to bylo vytvářet něco pro druhého?

Všimli jste si v přírodě něčeho, co by vám jinak uniklo?

V. Metodický list: Krajina očima člověka

Cíl

Podpořit vnímání krajiny jako prostoru, který je dlouhodobě ovlivňován lidskou činností a otevřít téma odpovědnosti člověka za její podobu a budoucnost. Aktivita vede účastníky k pozorování, pojmenovávání souvislostí a sdílení různých pohledů na krajinu.

Cílová skupina

- Dospělá veřejnost, smíšené skupiny.
- Vhodné zejména pro skupiny, které se chtějí zamýšlet nad vztahem člověka a přírody.

Prostředí

- Venkovní prostředí - krajina Bílých Karpat.
- Vymezený prostor, kde jsou patrné různé stopy lidské činnosti (cesty, louky, pastva, stavby, krajinné prvky).

Časová náročnost

- Přibližně 30-45 minut,
- dle rozsahu prostoru a hloubky následné diskuse.

Pomůcky

- Bez pomůcek,
- volitelně zápisník nebo tužka pro poznámky.

Postup

- Lektor vymezí prostor a vysvětlí zadání aktivity.
- Účastníci se volně pohybují po prostoru a hledají stopy lidské činnosti v krajině - současné i historické.
- Mohou se zaměřit jak na prvky vnímané pozitivně (péče o krajinu, tradiční hospodaření), tak i problematické nebo konfliktní.
- Účastníci si mohou vybrat jeden nebo více příkladů, které je zaujaly.
- Po návratu se skupina společně sejde a sdílí, co kdo objevil a jak na něj daný prvek působil.

Role lektora

Lektor aktivitu rámuje, podporuje otevřené sdílení a dbá na to, aby diskuse nebyla hodnotící, ale zkoumající. Pomáhá účastníkům propojovat konkrétní pozorování s širšími souvislostmi krajiny a lidské odpovědnosti.

Přenos do praxe

Aktivita je vhodná jako součást programů zaměřených na ochranu krajiny, udržitelnost a vztah člověka k místu.

Reflexe

Reflexe se může opírat o otázky:

Co v krajině vypovídá o člověku a jeho vztahu k místu?

Co bychom chtěli, aby tu zůstalo i pro další generace?

Jaké máme možnosti krajinu ovlivňovat dnes?

4. Aktivity v Domě přírody Bílých Karpat

Aktivity této kapitoly se zaměřují na stálou expozici Domu přírody Bílých Karpat a ukazují, jak s jejími jednotlivými částmi pracovat při vzdělávání dospělé veřejnosti. Nejde o pevně daný scénář ani jednotný program, ale o soubor doporučení, postupů a příkladů, které umožní využít expozici jako aktivní vzdělávací prostředí.

Cílem je inspirovat lektory, jak návštěvníky provázet zážitkem, podporovat jejich pozorování, sdílení zkušeností a reflexi a jak propojovat jednotlivé části expozice s tématy krajiny, vztahu člověka k přírodě a vlastní zkušenosti návštěvníků. Přístupy jsou flexibilní a lze je přizpůsobit cíli programu, času, velikosti a složení skupiny i roli lektora.

Uvedené aktivity představují příklady inovativních přístupů a nových metod práce s dospělou veřejností v návštěvnickém centru. Slouží jako inspirace pro lektory a ukazují, jak expozici využívat jako aktivní vzdělávací prostředí a podporovat vlastní objevování, pozorování a reflexi účastníků.

I. část expozice: Pohled krajiny

Shrnutí obsahu expozice

Tato úvodní část expozice seznamuje návštěvníky s Bílými Karpaty jako krajinou, kde se dlouhodobě prolíná příroda a lidská činnost. Jejím cílem je návštěvníky naladit, otevřít jejich vnímání a vytvořit první osobní vztah ke krajině, není tedy nutné předávat všechny informace. Slouží jako vstupní brána do tématu ochrany krajiny a odpovědnosti člověka v Bílých Karpatech.

Co zde návštěvníci prožívají

Návštěvníci přicházejí do kontaktu s animacemi na zdech, interaktivním stolem a projekcemi krajiny. Zažívají vizuální i emoční působení obrazů významných míst Bílých Karpat a setkávají se poprvé s příběhy krajiny, lidí a přírody. Často v nich tato část vyvolává pocit klidu a zvědavosti, někdy i nostalgii či údiv.

Jak s touto částí může pracovat lektor

Lektor dává návštěvníkům prostor pro tiché pozorování a osobní vnímání. Nezačíná výkladem, ale pracuje s otevřenými otázkami, které podporují sdílení dojmů. Z textů na stěnách vybírá pouze krátké úryvky, které slouží jako podnět k rozhovoru.

Příklady otázek

Co ve vás obrazy krajiny vyvolávají?

Které místo vás zaujalo nejvíc a proč?

Co pro vás znamená soužití člověka a přírody?

Postavu užovky (průvodce expozicí) lze využít ke změně perspektivy a k zamyšlení nad tím, jak lidskou činnost v krajině vnímají jiní její obyvatelé.

Na co si dát pozor/Hlídejme si/ Nezapomínejme

Je důležité nechat návštěvníky nejprve vnímat a prožívat a informace doplňovat postupně. Texty je vhodné popisovat vlastními slovy, nikoli je doslovně reprodukovat. Návštěvníkům je potřeba dát dostatek času, protože tato část má vést ke zpomalení. Zároveň je důležité podporovat dialog bez hodnocení a morálních soudů.

Inovační prvek / nový přístup

Inovace nespočívá ve změně technického řešení expozice, ale v novém způsobu práce s návštěvníkem. Tato část expozice je nově využívána jako zážitek založený na zpomalení, smyslovém vnímání a osobní interpretaci, nikoli jako informační blok.

Reflexe

- na závěr této části je vhodné krátce zastavit společné sdílení a dát prostor k pojmenování dojmů, které si návštěvníci odnášejí,
- reflexe může proběhnout velmi jednoduše například formou jedné věty nebo krátkého sdílení ve dvojicích,
- cílem není správná odpověď, ale uvědomění si vlastního prožitku a prvního vztahu ke krajině.

Možná otázka pro reflexi:

Co si z této části odnášíte jako první pocit nebo myšlenku?

- Lektor může závěr jemně uzavřít shrnutím, že krajina Bílých Karpat není jen přírodní prostor, ale výsledek dlouhodobého soužití člověka a přírody, ke kterému si nyní každý začíná hledat vlastní vztah.
- Není nutné reflexi prodlužovat, důležitější je zachovat atmosféru klidu a otevřenosti, se kterou návštěvníci vstupují do dalších částí expozice.

II. část expozice: Les

Shrnutí obsahu expozice

Tato část expozice seznamuje návštěvníky s různými podobami lesa v Bílých Karpatech (od světlých lesů, přes člověkem dlouhodobě ovlivňovaných lesů až po pralesní zbytky bez přímých zásahů). Ukazuje les jako dynamický systém, kde má své místo světlo, pastva, tlející dřevo i zdánlivá neuspořádanost. Důraz je kladen na vztah mezi hospodařením člověka a biodiverzitou lesa a na význam mrtvého dřeva pro život mnoha organismů.

Součástí expozice jsou také hmatové prvky, což jsou otvory ve stěnách, do kterých si návštěvníci mohou sáhnout a pomocí hmatu zkoumat jejich obsah bez vizuální kontroly.

Co zde návštěvníci prožívají

Návštěvníci zažívají les jako prostor plný kontrastů. Takovým příkladem je například živé a zdánlivě mrtvé dřevo, obhospodařovaný les a pralesní krajina apod. Díky hmatovým prvkům jsou vyzváni ke zpomalení a soustředění se na smyslový prožitek, často spojený s nejistotou, překvapením nebo zvědavostí. Expozice podporuje uvědomění, že les není jen „hezké místo“, ale složitý živý celek, který potřebuje čas, prostor a respekt.

Jak s touto částí může pracovat lektor

Lektor dává prostor individuálnímu prožitku návštěvníků, zejména u hmatových prvků, nenabízí okamžité odpovědi ani správná řešení. Podporuje sdílení dojmů a interpretací, které mohou být různé. Texty v expozici využívá jako rámec pro propojování osobní zkušenosti s širším kontextem ochrany přírody, hospodaření v lese a významu biodiverzity. Práci s touto částí lze vést klidně, bez spěchu, s důrazem na pozorování a vnímání detailů.

Příklady otázek

Jaký rozdíl vnímáte mezi „upraveným“ a „divokým“ lesem?

Co vás překvapilo na tom, co jste si osahali, aniž byste to viděli?

Proč myslíte, že má mrtvé dřevo v lese své místo?

Jak by podle vás měl vypadat les, který má sloužit lidem i přírodě zároveň?

Co by se stalo, kdybychom les nechali úplně bez zásahů?

Na co si dát pozor/Hlídejme si/ Nezapomínejme

Vyhýbáme se hodnotícím soudům (např. správné x špatné hospodaření) a soustředíme se na podporu diskuze, vysvětlování souvislostí a představujeme různé pohledy na hospodaření v lese. Lektor by měl citlivě pracovat s tím, že návštěvníci mohou mít různé představy o lese na základě osobních zkušeností.

U hmatových prvků je vhodné respektovat pocit bezpečí návštěvníků a umožnit každému zapojení se podle vlastního uvážení.

Inovační prvek / nový přístup

Inovace spočívá v cíleném využití smyslového prožitku a nejistoty jako vzdělávacího nástroje. Práce s hmatovými prvky je vědomě ponechána bez okamžité interpretace, návštěvník si sám vytváří význam toho, co cítí. Tento přístup posiluje osobní vztah k tématu lesa a podporuje hlubší zapamatování zkušenosti. Metodicky je zde kladen důraz na prožitek, sdílení a otázky namísto výkladu.

Reflexe

- na závěr této části je vhodné vytvořit krátký prostor pro sdílení, který umožní návštěvníkům pojmenovat vlastní prožitek a různé způsoby vnímání lesa,
- reflexi není vhodné uzavírat „správnou odpovědí“, důležitější je podpořit otevřenost, respekt k různým pohledům a citlivé vnímání detailů,
- lektor může závěr doplnit stručným shrnutím, že les není jednolitý prostor, ale dynamický celek, ve kterém mají své místo různé procesy i přístupy člověka.

Možná otázka pro reflexi:

Překvapilo vás něco na tom, jak jste les v této části vnímali?

- Cílem reflexe v části expozice Les je uvědomění, že les může být vnímán různými způsoby a že i nejistota nebo nejednoznačnost může být součástí poznávání.

III. část expozice: Louky

Shrnutí obsahu expozice

Tato část expozice představuje bělokarpatské louky jako výjimečnou přírodně, ale i kulturní krajinu, která vznikla dlouhodobou spoluprací člověka a přírody. Návštěvníci se seznamují s mimořádným druhovým bohatstvím luk, významem opylovačů, orchidejí, hmyzu i ptáků vázaných na travní porosty. Expozice vysvětluje rozdíl mezi loukami a pastvinami, význam mozaikové seče a roli hospodaření (v minulosti i dnes) při zachování těchto lokalit. Důraz je kladen na to, že bez lidské péče by louky postupně zanikly.

Co zde návštěvníci prožívají

Návštěvníci si uvědomují, že krajina, která dnes působí přirozeně a že do této části České republiky přirozeně patří, je výsledkem dlouholeté lidské práce. Často zažívají překvapení z extrémní druhové pestrosti na malé ploše a z propojení drobných organismů (hmyz, ptáci, rostliny) s konkrétním způsobem hospodaření. Expozice podporuje pocit úcty k lidské práci v krajině a k detailům, které běžně zůstávají při pobytu na louce nepovšimnuté.

Jak s touto částí může pracovat lektor

Lektor využívá tuto část k tomu, aby propojil informace s vlastní zkušeností návštěvníků z luk a otevřené krajiny, které získal vlastním poznáváním Bílých Karpat nebo při terénních exkurzích a vzdělávacích akcích v přírodě. Nejde o výčet druhů, ale o pochopení vztahů, proč je louka pestrá, co se stane, když se nekosí, a nebo když se pohnojí, a jak drobná změna hospodaření ovlivní celý systém. Lektor může návštěvníky vést k vnímání luk jako živého prostoru, který potřebuje péči, čas a trpělivost. Texty slouží jako opora pro vyprávění a sdílení, nikoli jako hlavní zdroj informací.

Příklady otázek

Překvapilo vás, že louka může být druhově bohatší než tropický prales?

Jak by podle vás louka vypadala, kdyby se o ni nikdo nestaral?

Všimli jste si někdy rozdílu mezi loukou a pastvinou při pobytu venku?

Proč je podle vás důležité kosit louky postupně a ne najednou?

Co všechno se může skrývat v trávě, aniž bychom si toho všimli?

Na co si dát pozor/Hlídejme si/ Nezapomínejme

Je vhodné vyhnout se idealizaci minulosti a jednoduchému tvrzení, že „dřív bylo všechno lepší“. Lektor by měl citlivě vysvětlovat, že i tradiční hospodaření bylo náročné a že současná péče o louky je výsledkem spolupráce hospodářů a ochránců přírody.

Pozor také na zahlcení návštěvníků množstvím druhových informací. Cílem je pochopení souvislostí, ne zapamatování názvů jednotlivých druhů.

Inovační prvek / nový přístup

Inovace spočívá ve změně důrazu z informací na porozumění procesům. Místo soustředění se na interaktivní hru, která se součástí expozice, je práce lektora postavena na prožitku krajiny jako výsledku dlouhodobé spolupráce člověka a přírody. Novým přístupem je vědomé využití expozice k otevírání tématu odpovědnosti, péče a rozhodování v krajině, nikoli jen k prezentaci biologických faktů. Tento způsob práce podporuje hlubší vztah návštěvníků k loukám.

Reflexe

- na závěr této části je vhodné vytvořit krátký prostor pro sdílení, ve kterém si návštěvníci mohou uvědomit, jak se změnilo jejich vnímání louky jako běžného prvku krajiny,
- reflexe může proběhnout ústně v kruhu, ve dvojicích nebo formou jedné krátké věty.

Možná otázka pro reflexi:

Změnilo se nějak vaše vnímání louky po této části expozice?

- Cílem reflexe je uvědomění, že louka není samozřejmý přírodní stav, ale výsledek dlouhodobé péče a rozhodování člověka. Reflexi není vhodné příliš prodlužovat ani zatěžovat fakty, důležitější je podpořit pochopení souvislostí a osobní vztah k tématu.
- Lektor může závěr doplnit stručným shrnutím, že i drobné zásahy v krajině mají vliv na její podobu a že zachování druhově pestrých luk je podmíněno aktivní péčí.

IV. část expozice: Archetypy – sadařka a pastevec

Shrnutí obsahu expozice

Tato část expozice představuje dva archetypální obyvatele Bílých Karpat (sadařku a pastevece) jako zástupce tradičních způsobů hospodaření, které dlouhodobě utvářely místní krajinu. Prostřednictvím jejich příběhů se návštěvníci seznamují s péčí o sady, chovem hospodářských zvířat a s tím, jak lidská práce přispívá k biodiverzitě, zachování krajinného rázu i kulturního dědictví. Expozice ukazuje, že člověk není v Bílých Karpatech narušitelem, ale součástí fungujícího systému.

Co zde návštěvníci prožívají

Návštěvníci se s krajinou setkávají skrze lidské příběhy, se kterými se mohou snadno ztotožnit. Díky osobnímu tónu textů v expozici vnímají hospodaření jako každodenní práci, která má smysl, kontinuitu a výsledky viditelné v krajině. Často si uvědomují, kolik péče, času a znalostí se skrývá za zdánlivě obyčejnými věcmi, jako jsou ovocné stromy, pastviny nebo stáda hospodářských zvířat.

Jak s touto částí může pracovat lektor

Lektor může tuto část využít k vyprávění příběhů a k propojení minulosti se současností. Místo popisu technických postupů se soustředí na smysl práce v krajině a na vztah člověka k místu. Lektor může návštěvníky vést k porovnání tradičních a dnešních způsobů hospodaření a otevřít téma odpovědnosti, kontinuity a osobního vztahu ke krajině. Archetypy slouží jako most mezi expozicí a reálným světem návštěvníků.

Příklady otázek

Co z práce sadařky nebo pastevece vás zaujalo nejvíc?

Vidíte v krajině kolem sebe stopy podobného hospodaření?

Proč myslíte, že jsou staré odrůdy stromů nebo tradiční pastva dnes znovu důležité?

Jak by krajina vypadala, kdyby v ní lidé přestali hospodařit úplně?

Máte ve svém okolí někoho, kdo se o krajinu stará podobným způsobem?

Na co si dát pozor/Hlídejme si/ Nezapomínejme

Je důležité nepůsobit dojmem, že tradiční hospodaření je jednoduché nebo romantické. Lektor by měl připomínat, že jde o fyzicky i časově náročnou práci, která vyžaduje znalosti a dlouhodobý závazek. Zároveň je vhodné vyhnout se moralizování a představě, že existuje jen jeden „správný“ způsob hospodaření.

Inovační prvek / nový přístup

Inovace spočívá ve vědomém využití archetypů jako nástroje práce s návštěvníkem. Místo faktografického výkladu o sadech a pastvinách pracuje lektor s příběhem, emocí a osobním vztahem ke krajině. Tento přístup posiluje porozumění roli člověka v ochraně přírody a podporuje vnímání krajiny jako výsledku dlouhodobé spolupráce lidí a přírody. Archetypy pomáhají návštěvníkům lépe si uvědomit, že ochrana krajiny není oddělená od lidského života, ale je jeho přirozenou součástí.

Reflexe

- na závěr této části je vhodné nabídnout prostor pro krátké sdílení, které pomůže návštěvníkům propojit příběhy z expozice s jejich vlastní zkušeností.

Možná otázka pro reflexi:

Napadl vás při poslechu těchto příběhů někdo konkrétní nebo nějaké místo z vašeho okolí?

- Cílem reflexe v této části expozice je uvědomění, že péče o krajinu není abstraktní pojem, ale konkrétní lidská činnost spojená s každodenním životem.

- Lektor může závěr doplnit stručným shrnutím, že vztah ke krajině se utváří skrze zkušenost, práci a dlouhodobou péči, a že podobné principy lze najít i mimo Bílé Karpaty.

V. část expozice: Nadzemí – Podzemí

Shrnutí obsahu expozice

Tato část expozice propojuje dva světy (viditelný nadzemní a skrytý podzemní) a ukazuje jejich vzájemnou závislost. V nadzemní části jsou představeny tři typy krajiny (zastavěná, intenzivně zemědělská a chráněná) a jejich dopad na život nad i pod povrchem půdy. Podzemní část, přístupná po schodišti, rozvíjí toto téma do detailu a představuje bohatství půdního života od makrofauny až po mikroorganismy. Celek funguje jako jeden propojený příběh o půdě jako základu fungující krajiny.

Co zde návštěvníci prožívají

Návštěvníci nejprve porovnávají nadzemní podoby krajiny a intuitivně vnímají rozdíly v množství a rozmanitosti života. Při sestupu do podzemí zažívají fyzický přechod „pod povrch“, který zesiluje uvědomění si skrytého, ale klíčového světa půdy, který nám lidem není běžně přístupný. Personifikované hlasy živočichů (komentáře typu „tady se žít nedá“, „mňam, tady toho je“) vnášejí do tématu emoci a lehkost a pomáhají návštěvníkům vcítit se do perspektivy jiných organismů.

Jak s touto částí může pracovat lektor

Lektor může tuto část využít jako silný obrazový a prostorový příklad propojení lidské činnosti a fungování přírody. V nadzemí se může soustředit na pozorování rozdílů mezi krajinami a nechat návštěvníky formulovat vlastní závěry. V podzemí pak pracovat s překvapením z rozsahu a rozmanitosti života, který běžně nevnímáme. Důležité je nezahlcovat výkladem, ale spíše návštěvníky provázet otázkami a nechat je objevovat souvislosti mezi tím, „co je nahoře“ a „co se děje dole“.

Příklady otázek

Pod kterou krajinou byste chtěli „žít“, kdybyste byli půdním organismem? Proč?

Co vás v podzemí nejvíc překvapilo?

Jak může způsob hospodaření na povrchu ovlivnit život hluboko v půdě?

Proč se říká, že půda je živý organismus?

Co by se podle vás stalo s krajinou, kdyby půdní život přestal fungovat?

Na co si dát pozor/Hlídejme si/ Nezapomínejme

Téma půdy je velmi odborné a detailní, proto je důležité nepodlehnout pokušení vysvětlovat vše. Lektor by měl vybírat jen některé příklady a pracovat s nimi do hloubky. U personifikovaných výroků živočichů je vhodné zachovat hravost, ale zároveň návštěvníkům pomoci pochopit, že jde o zjednodušený způsob sdělení ekologických vztahů, nikoli doslovný popis reality.

Inovační prvek / nový přístup

Inovace této části spočívá v prostorovém a zážitkovém propojení nadzemního a podzemního světa. Místo odděleného výkladu o půdě je návštěvník veden fyzickým pohybem, kontrastem a emocí k pochopení souvislostí. Využití hlasů živočichů podporuje empatii a umožňuje nahlížet na krajinu z jiné perspektivy než lidské. Tento přístup posiluje porozumění půdě jako klíčovému, ale často opomíjenému základu zdravé krajiny a přirozeně vede k úvahám o odpovědnosti člověka za to, co se děje „pod našima nohama“.

Reflexe

- na závěr této části je vhodné vytvořit krátký prostor pro sdílení, který pomůže návštěvníkům propojit zážitek z nadzemní a podzemní části do jednoho celku,

- lektor může závěr doplnit stručným shrnutím, že stav půdy odráží způsob, jakým s krajinou zacházíme, a že změny na povrchu mají přímý dopad na život pod ním

Možná otázka pro reflexi:

Co vás v této části nejvíce překvapilo na tom, co se děje pod povrchem krajiny?

- Cílem reflexe je uvědomění, že to, co je na první pohled viditelné, je úzce propojeno s procesy, které běžně nevnímáme.

- Reflexi není vhodné zatěžovat odbornými informacemi, důležitější je podpořit překvapení, zvědavost a základní pochopení vzájemných souvislostí.

VI. část expozice: Voda v krajině

Shrnutí obsahu expozice

Tato venkovní část expozice se věnuje roli vody v krajině Bílých Karpat a jejím přirozeným procesům. Návštěvníci se seznamují s historickým vývojem vodních toků, vznikem meandrů, tůní a slepých ramen, významem lužní krajiny i s vlivem člověka na vodní režim.

Co zde návštěvníci prožívají

Silným zážitkem je práce s interaktivním modelem koryta řeky Moravy. Návštěvníci mohou vlastní silou pumpovat vodu, pozorovat její proudění a experimentovat s meandry, zavírat je a sledovat, jak se mění rychlost toku i chování vody v krajině. Díky tomu si velmi názorně uvědomují rozdíl mezi přirozeným a napřímeným tokem řeky. Zážitek je hravý, fyzický a často spontánně vtahuje i dospělé, kteří u modelu tráví více času, než původně plánovali.

Jak s touto částí může pracovat lektor

Lektor může model využít jako praktický nástroj k vysvětlení fungování vodních toků bez nutnosti složitého výkladu. Stačí dát návštěvníkům prostor ke zkoušení a pozorování a následně jejich zkušenost pojmenovat a zasadit do širšího kontextu krajiny. Textové panely pak slouží jako doplnění a rozšíření toho, co si návštěvníci sami na modelu řeky vyzkoušeli. Tato část se velmi dobře hodí pro práci se skupinou, kdy si účastníci mohou mezi sebou porovnávat, co se stane s vodou při různých zásazích.

Příklady otázek

Jaký je rozdíl v chování vody v přímém korytě a v meandrech?

Co se stane s krajinou, když voda odteče příliš rychle?

Proč jsou tůně a slepá ramena důležité pro život v krajině?

Jak byste popsali roli bobra v krajině – je to škůdce, nebo pomocník?

Kde ve svém okolí vidíte podobné zásahy do vodních toků?

Na co si dát pozor/Hlídejme si/ Nezapomínejme

Vodní prvek je velmi atraktivní a může snadno odvést pozornost jen k „hraní si s vodou“. Role lektora je v tom, pomoci návštěvníkům zážitek zpomalit a propojit ho s významem pro krajinu a člověka.

Zároveň je dobré hlídat bezpečnost a domluvit jasná pravidla práce s vodou, zejména u větších skupin.

Inovační prvek / nový přístup

Inovační přístup této části spočívá v učení skrze přímý fyzický zážitek a experimentování. Návštěvníci nejsou pasivními příjemci informací, ale sami ovlivňují „tok řeky“ a okamžitě vidí důsledky svých zásahů. Tento přístup podporuje hlubší pochopení významu meandrů, tůní a přirozeného vodního režimu a otevírá prostor pro diskusi o hospodaření s vodou v krajině. Hravost a možnost vlastního objevování dělá z této části silný závěr expozice, který propojuje přírodní procesy s odpovědností člověka.

Reflexe

- lektor může závěr doplnit stručným shrnutím, že způsob, jakým člověk upravuje vodní toky, má přímý vliv na zadržování vody v krajině i na život organismů, které jsou na vodu vázány,
- na závěr této části je vhodné krátce zastavit aktivitu a dát prostor pro sdílení toho, co si návštěvníci sami vyzkoušeli a uvědomili.

Možná otázka pro reflexi:

Co jste si díky práci s modelem řeky nejvíce uvědomili o fungování vody v krajině?

- Cílem této reflexe je propojit vlastní zkušenost s pochopením širších souvislostí, zejména vztahu mezi podobou vodních toků a stavem krajiny a je vhodné směřovat od samotného „hraní si“ k uvědomění důsledků různých zásahů.

5. Závěr

Tato metodika shrnuje zkušenosti, přístupy a inspirace získané v průběhu projektu a převádí je do prakticky využitelné podoby pro práci s dospělou veřejností. Nabízí konkrétní způsoby, jak rozvíjet vzdělávání v návštěvnickém centru Domu přírody Bílých Karpat i ve venkovním prostředí, s důrazem na prožitek, aktivní zapojení účastníků a citlivou interpretaci krajiny jako prostoru, kde se dlouhodobě prolíná příroda a lidská činnost.

Metodika je koncipována jako otevřený a flexibilní nástroj, který lze dále rozvíjet, upravovat a doplňovat podle zkušeností lektorů, potřeb návštěvníků i proměňujících se podmínek. Jejím cílem není nabídnout hotový model, ale inspirovat k hledání vlastních cest, k propojování vzdělávání, ochrany přírody a práce s veřejností a k dlouhodobému využívání výsledků projektu v každodenní praxi.

Lektorům nabízí metodika konkrétní návody, jak efektivně pracovat s dospělou veřejností. Učí je vést aktivity, ve kterých návštěvníci postupně objevují kraji a expozici Domu přírody Bílých Karpat. Podporuje aktivní pozorování, diskuze, sdílení zkušeností, ale zároveň ukazuje, jak citlivě reagovat na různé názory a předchozí znalosti účastníků. Metodika nabízí možnosti, jak flexibilně kombinovat práci venku a ve vnitřní expozici a jak pracovat s jednotlivými tématy. A může být cenným pomocníkem při plánování aktivit, komunikaci s návštěvníky či dalšímu posilování profesních kompetencí.